

Bakonyi Zsuzsanna

Eredetmítosztól a könyvszámláig – Esterházy Pál nádor könyvtára

„Amely napok elmúlnak, mivel azok soha vissza nem jőnek: légy azon, múltjanak úgy el tőled, hogy ha elő kerülhetne se feddhesen meg, hogy haszontalanul vesztetted el” – figyelmezteti Esterházy Miklós nádor elsőszülött fiát, Istvánt intelmeiben, szorgalmazva többek közt latin tanulmányainak folytatását, a korai kelést, a rendszeres imádságot és miselátogatást, valamint az olvasást, különös tekintettel az általa megjelölt szentírási helyekre a Prédikátor és a Példabeszédek könyvéből. Az Esterházy családot a pozsonyi alispáni tisztségből, a köznemesség soraiból a nádorságig, a társadalmi hierarchia csúcsára emelő apa szavai önmaga és fiai életére is iránymutatással és érvénnyel bírtak. A bölcs tanácsok megfogadására a harmadik fiúnak, Pálnak is nagy szüksége lehetett, miután bátyjai halála után 1652-ben mindössze 17 évesen a nagy hatalmú Esterházy család feje lett.

Esterházy Miklós fiai nevelésére különös gondot fordított, harmadik fia, Pál tanítását a jezsuiták gondjaira bízta, s így a korban a legmagasabb színvonalú oktatásban részesülhetett, egyetemi tanulmányait Grazban majd Nagyszombatban végezte. Életét röviden végigtekintve a bőség szó juthat először eszünkbe. Amikor 1655-ben feleségül vette féltestvére, István lányát, Esterházy Orsolyát, az ország legnagyobb földbirtokosává vált. Politikai karrierje is szépen ívelt felfelé, 1652-ben Sopron vármegye örökös főispánja, 1655-ben Pápa kapitánya és királyi tanácsos, két év múlva udvari tanácsos lett. 1661-ben főudvarmester, 1668-tól bányavidéki és dunáninneni főkapitány, 1681-ben választották nádorrá. Katonai pályafutásának kezdete Zrínyi Miklós köréhez kötötte, részt vett a törökök elleni háború előkészítésében, az 1663–64-es nagyszabású téli hadjáratban. Küzdött Bécs védelmé-

ben 1683-ban, Buda sikertelen ostromában 1684-ben és visszafoglalásában 1686-ban. Harcolt Szalánkeménél (1691) és Zentánál (1697). Mindeközben magánélete is gyümölcsözően alakult, hiszen bőséges gyermekáldásnak örvendhetett, Esterházy Orsolyától tizennyolc, míg második feleségétől, Thököly Évától hét gyermeke született.

A politikai, gazdasági és hadi sikerek mellett Esterházy Pál életét végigkísérte a művészetek élvezete és támogatása, az irodalom és a zene terén is jártasságot szerzett, méltán emlékeznek meg róla „műkedvelő mecénásként”. Műpártoló, irodalmi és gyűjtő tevékenységét elsősorban a család hatalmának felmutatása és növelése motiválta, ennek érdekében gyűjteményeit folyamatosan gyarapította; kincstárat, könyvtárat, fegyvertárat, ősgalériát állított össze vagy bővített, kismartoni udvarának fényét hivatásos udvari zenészek emelték.

Az Esterházy család történetéhez kapcsolódó forrásokat feldolgozó *Esterházyana* sorozat – a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Esterházy-közleményei – első tagjaként Viskolcz Noémi tárta fel Hajnal Istvának az Esterházyaknál kifejtett történészi-levéltárosi működését (Viskolcz Noémi: *A herceg történésze. Hajnal István az Esterházyak szolgálatában 1922–1930*. Budapest, MTA KIK : Kossuth, 2019. 232 p.). Másodikként Esterházy Pál és Esterházy Orsolya levelezése látott napvilágot Viskolcz Noémi és Zvara Edina szerkesztésében (*Esterházy Pál és Esterházy Orsolya levelezése*. Sajtó alá rendezte Viskolcz Noémi és Zvara Edina, Király Péter és Kiss Erika közreműködésével. Budapest, MTA KIK : Kossuth, 2019. 352. p.), majd Szalai Béla műve jelent meg Matthias Greischer Esterházy Pál udvarában végzett rézmetszői tevékenységéről (Szalai Béla: *Matthias Greischer – Egy rézmetsző Esterházy Pál nádor udvarában*. Budapest, MTA KIK : Kossuth, 2020. 240. p.). A sorozat legújabb kötetét Monok István és Zvara Edina publikálta, munkájukban az Esterházy könyvtár történetét dolgozták fel, valamint a bibliotéka egyes tételeit vették számba. A kötet címét adó „Esterhasiana Biblioteca” kifejezést maga Esterházy Pál használta saját könyvtárára vonatkozóan végrendeletében. A híres könyvtárat nagyrészt Pál nádor alakította ki, de nem a semmiből kellett felépítenie, több generáció gyűjtőmunkájára számíthatott, hiszen Esterházy Pál nagyapja, Esterházy Ferenc; szülei, Esterházy Miklós és Nyáry Krisztina; nagybátyjai, Esterházy Tamás és Esterházy Dániel; testvérei, Esterházy István, László és Ferenc, valamint első felesége Esterházy Orsolya is jelentős könyvgyűjteménnyel bírt.

Az *Esterházyana* sorozat legújabb tagjaként megjelent vaskos kötetet az Esterházy Pál könyvgyűjteményének kialakulásáról és könyvállományáról szóló részletes, képanyaggal gazdagon illusztrált bevezető tanulmány indítja, feltárva a nádor életének és munkásságának főbb eseményeit, a könyvtár fordultatos történetét és a bőséges forrásanyagot. A szöveget kísérő képanyagban megtekinthetjük Esterházy Pál egész alakos portréját, verseskönyvéből származó saját kezű rajzát, vagy éppen önmagáról készített képmását, aláírását, Fraknó és Kismarton rézmetszetes látképét, az első feleség, Esterházy Orsolya, vagy éppen a távoli rokon, Oláh

Miklós portréját, de az 1756-os könyvjegyzék első oldalát, vagy egy, a moszkvai Rudomino Könyvtárban őrzött Esterházy-tulajdonú kötetet is.

A bevezető tanulmányt az Esterházy családtagok könyveinek bemutatása, a rendelkezésre álló információk alapján történő lehető legpontosabb leírása követi. Esterházy Pál könyveinek számbavétele több csoportra oszlik. Az első csoportban azt a majdnem száz művet találjuk, amelyet a nádor maga írt vagy szerkesztett, saját költségén adott ki, vagy neki ajánlottak. Saját művei közül csak a nyomtatásban megjelentek szerepelnek a kötetben, legtöbbjük a Szűz Mária-tisztelet szolgálatában álló ima- vagy elmélkedésgyűjtemény. Emellett Pál nádor az Esterházy családi reprezentáció elősegítése érdekében, nagyrészt maga alkotta meg a 16. század utolsó harmadáig fiktív szereplőket használva a *Trophaeum Nobilissimae Ac Antiquissimae Domus Estoriana In Tres Divisum Partes...* (Bécs, 1700) című családi eredetmítoszt, melyben őseit Attiláig vezette vissza. A számos rézmetszetes portrét és az Esterházy családfát is tartalmazó nagyívű mű célja eléréséről megoszlanak a vélemények. Szintén a nádor érdeme a vegyes tartalmú katolikus énekgyűjtemény, a *Harmonia coelestis...* (Bécs, 1711) megalkotása, amely ugyan nem saját műveit tartalmazza, mint ahogy korábban feltételezték, de kivételessége, hogy kezdeményezése egy világi arisztokrata nevéhez fűződik, és a gyűjtemény darabjai között népének-feldolgozások is szerepelnek, amelyek egy főúri udvari együttes repertoárjának részét képezték. Noha nem szerepel a felsorolásban, mivel csak 1895-ben jelent meg nyomtatásban, de Esterházy Pál irodalmi munkásságának megkerülhetetlen része a nádor hadtörténeti munkája, a Zrínyi Miklóst és az 1663–64-es hadjáratot a középpontba állító *Mars Hungaricus*. A műkedvelő mecénás termékeny költő is volt, verseiből három kötetnyi és négy füzetnyi maradt fenn, valamennyi kézírásos formában.

Az Esterházy-könyvtárát számbavevő kötet gerincét az a mintegy másfél ezer könyv felsorakoztatása jelenti, amelyeket a nádor halála után több mint négy évtizeddel, 1756-ban kiadott összeírások tartalmaznak. Ekkor került az Esterházy-gyűjtemény vizsgált része a kismartoni kastélyból a ferences szerzetesekhez. A művek felsorolásánál a részletes bibliográfiai adatokon túl, ahol lehet, jelzet, VD-szám, jelenlegi lelőhely, possessor-bejegyzések és magyarázó jegyzetek szerepelnek. Azt is megtudjuk, ha a tétel nem azonosítható, mivel nem áll rendelkezésre elegendő információ. A könyvek kötéséről nem esik említés, néhány kivételesen szép darab fotójában azonban gyönyörködhetünk. Egyes tételleírások végén szerepel a „több kiadása ismert” vagy a „több más kiadása ismert” kitétel, ami a mű népszerűségére utalhat, de pontos évszám és nyomdahely megadása híján a tájékozódás további kutatást igényel. Ugyanez a helyzet a GBV (Gemeinsamer Bibliotheksverbund) és BVB (Bibliotheksverbund Bayern) rövidítésekkel, amelyek szintén jelzésértékűek, az érdeklődőre bízva az adott tétel megtalálását.

Az 1756-os összeírásokon felül, külön csoportban szerepel az a majdnem két-száz mű, amely ebből a jegyzékből hiányzik, de bizonyítottan, tulajdonosi bejegyzé-

seik alapján oda tartoztak. Megjelenik az a hétszáznál több könyv is, amely a nádori könyvtár részét képezhette, és ma Kismartonban van. E törzssanyagot az Esterházy Pál bibliotékájához közvetlenül köthető, fontos dokumentumcsoportok követik: végrendeletek, könyvszámlák, Esterházy Pál levelezése, Esterházy Pál gyermekei és családtagjai könyveinek felsorolása, Francesco Orsolini udvari plébános könyvhagyatéka, Sebastian Ferdinand Dobner feljegyzései az Esterházy család könyvtárában 1718 körül, az Esterházy könyvtárból eladott könyvek jegyzéke 1921-ből, Gaszner József hercegi levéltáros jegyzéke a könyvtár Aldináiról 1921-ből, végül a könyv- és könyvtártörténeti ismereteket tartalmazó művek válogatott bibliográfiája. A kötetet részletes személy- és helynévmutató, nyomdászok, nyomdatulajdonosok, kiadók és nyomdahelyek mutatója, valamint egy rövid angol összefoglaló zárja.

A kiadvány megjelenése tekintélyt parancsoló és szemet gyönyörködtető, a könyvet megemelve az Esterházy család történelmi súlyát érezhetjük karjainkban. A nagyívű munkát különösen sokszínű, ötletesen elrendezett, jó minőségű képanyag színesíti, változatossá téve a több száz oldalnyi tételleírás egyhangúságát. Esterházy Pál gazdag életútját, sokoldalú tehetségét, bőséges anyagi és szellemi hagyatékát tekintve joggal állíthatjuk, hogy apja intelmeit megfogadva napjait nem haszontalanul vesztegette el, s nem feddésre, hanem – mint ez a kötet is mutatja – méltó megemlékezésre érdemes életet élt.

Esterhasiana Biblioteca : a gyűjtemény története és könyvanyagának rekonstrukciója / Monok István, Zvara Edina. - Budapest : MTA KIK : Kossuth, cop. 2020. - 579, [4] p. : ill., színes ; 28 cm. - (Esterhazyana)

Elektronikus hozzáférés: <http://real.mtak.hu/id/eprint/112863>

